

PENDİK TOPLANTILARI 5
İSTANBUL'DA BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİ
Çokkültürlü Dünya Kentinde Çoğulcu Yaşam Pratiği

PENDİK TOPLANTILARI 5

Koordinatör

Kenan Çamurcu

Danışma Kurulu

Hulusi Şentürk

İbrahim Ciminli

Osman Danış

Salih Kenan Şahin

Sami Şimşek

Yusuf Şahin

Medya İletişim

Ekrem Okutan

Organizasyon

Ahmet Hilmi Arısoy

Ayser Saltı

Emre Gedik

Gül Başak

Sedat Dalçık

Yayına Hazırlık

Ayser Saltı

Hanife Üstün

Kemal Kaya

Mustafa Özkan

Teknik Hizmetler

Yusuf Kaya

“İstanbul’da birlikte yaşama tecrübesi: çokkültürlü dünya kentinde çoğulcu yaşam pratiği” kitabı, 4 Aralık 2003 Perşembe günü Pendik’te gerçekleştirilen atölye çalışmasının konuşmalarından oluşmaktadır.

İSTANBUL'DA BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİ
Çokkültürlü dünya kentinde çoğulcu yaşam pratiği

Hırant Dink

Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni

Zeki Basetmir

Süryani Katolik Cemaati Vakfı Başkanı

Lorenzo Piretto

Saint Pierre Kilisesi Başrahibi ve
Dinlerarası Diyalog Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Erol Kaya

Pendik Belediye Başkanı
Türk Dünyası Belediyeler Birliği Başkanı

Sunuş

Çokkültürlülük İstanbul'un kimliğinin en önemli parçası sayılabilir. İstanbul'u dünya kültür başkentleri arasında adaylardan biri yapan özelliklerin başında bu gelmektedir. Üç dine başkent olmuş tek dünya şehri olarak İstanbul'un tarihten gelen çokkültürlü mirasını yaşatabilmemiz bir medeniyet iddiasıdır. İşte bu iddiadır ki, çok farklı dini ve etnik toplulukları barış içinde birarada tutmayı başaramıştır. Osmanlı toplumunu oluşturan tüm unsurlar adalet duygusunu yitirmeksizin kendilerini ait hissettikleri vatanda özgürce yaşayabilmişlerdir. Tarih içinde yaşanan kimi kırımlara rağmen Cumhuriyet Türkiye'si geçmişten bugüne güçlü bir toplumsal pratik tevarüs etmiştir. Modern kentlerimizde çokkültürlülüğü kurmanın, tarihteki biçimi tekrarlama nostaljisini aşması gerekmektedir. Yerel yönetimler, bazı zorluklarına rağmen ve eski haliyle olmasa bile modern kentlerde farklı kültür ve inançları birarada yaşatmanın mümkün yollarını bulabilirler. Bu sorunun da diğer yerel sorunlar gibi yerinden ve yerel aktörler eliyle çözülmesi gelişmiş ülkelerin ortaya koyduğu tecrübedir. Farklılıkların birlikte yaşaması için modern çözümler ararken tarihsel miras ve kültürümüzün bize ışık tutacağı kuşkusuzdur. İstanbul gibi çokkültürlülüğün serbestçe barınabildiği ender bir dünya kenti bu tecrübe için eşsiz örnekler sunmaktadır. AB platformlarında farklılıkların barış içinde birarada yaşaması yaklaşımları konuşulurken İstanbul'un model olarak önerilmesi dikkatlerden kaçmamalıdır. Yeni yerel yönetimler için çokkültürlü kentlerin inşası toplumsal bir görev olarak gözükmektedir. Klasik belediyeçilik uygulamalarını aşan yeni yerel yönetimler vizyonu, farklılıkların toplumsal dokuda varlıklarını göstermesine imkan tanımayı gerektirmektedir. Çokkültürlülüğün gündelik hayatta yaşandığı İstanbul, uygarlıkların ayak izlerini takip edecek yeni bir yerel yönetimler perspektifine ihtiyaç duymaktadır.

Erol Kaya

Pendik Belediye Başkanı

Türk Dünyası Belediyeler Birliği Başkanı

İSTANBUL'DA BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİ

Çokkültürlü dünya kentinde çoğulcu yaşam pratiği

Kenan Çamurcu

Pendik Belediyesi Başkan Danışmanı

Toplantımız, talihsiz biçimde İstanbul'da iki Sinagog'a yapılan saldırı günlerine denk geldi. Bu saldırılarda Musevi ve Türk vatandaşlarımızdan hayatlarını kaybedenleri saygıyla anıyoruz.

Saldırıları nedeniyle olağanüstü bir döneme giren cemaat çalışmaları nedeniyle Musevi konuğumuz toplantımıza katılamayacaklarını bildirdiler. Kendilerine kolaylıklar ve sabır diliyoruz. İstanbul'un üç imparatorluğa başkent olmuş bir dinler ve kültürler şehri olmasının onun ayırtedici özelliği olduğu söylenir. İstanbul, başka özelliklerinin yanısıra, ama belki onlardan önemli olarak tam da bu niteliğiyle dünya şehirleri arasından sıyrılabilir. Bunun, bizim yerel yönetimler üzerine oluşturmaya çalıştığımız konseptle çok doğrudan bir ilgisi var. İstanbul'u küresel bir kent olarak kabul edersek; bu görkemli kent hangi duyarlılıklar ve bilinçle donanıp yönetilirse barındırdığı tüm kültürlere ve dinlere doğru hizmet götürebilir, doğru yaklaşımlar sergileyebilir, bu konuda yerel yönetim olarak önümüzü açacak bir birikim oluşması açısından böyle bir toplantı düzenlemiş bulunuyoruz.

Toplantımızın çerçevesini şu şekilde öneriyoruz:

İstanbul'un çokkültürlü/çokdinli niteliğinin kent hayatına kazandırdıkları nelerdir?

Çokkültürlülük/çokdinlilik sürdürülebilir bir kültür haline getirilebilir mi?

İstanbul'daki kadim kültürler ve dinler arasında empatik uzlaşma alanları yaratabilmek için neler yapılabilir?

İslam dışı dinlerin mensuplarının İstanbul'da varolmaları ve kendilerini gerçekleştirmelerini güçleştiren sorunlar nelerdir?

İstanbul'da tarihsel hoşgörü ve katılım tecrübesini geliştirecek ne tür uygulama, proje ve modeller önerilebilir? Yakın tarihimizde İstanbul'daki hoşgörünün kesintiye uğradığı dönemler oldu. Farklı inançlara ve kültürlere karşı şiddet diyebileceğimiz olumsuzluklar, parantezler yaşandı. Oysa Osmanlı tarihinden bugüne sarkan çok güçlü, kadim, köklü bir yapımız var.

Bunun kesintisiz, sürdürülebilir hale gelmesi nasıl sağlanabilir? Bunu konuşmamızda yarar var. Yine dinler ve kültürler birbirlerini daha iyi nasıl anlayabilirler? Hangi yol ve mecraları kullanarak birbirlerini daha yakından tanıyabilirler ve barışık ortak alanlar oluşturabilirler?

Bir diğer meselemiz, İslam dışı dinlerin ve kültürlerin İstanbul'da varolmaları ve kendilerini gerçekleştirmelerinde karşılaştıkları sorunların neler olduğunu, bu kültür ve dinlerin ne tür sorunlarla karşılaştıklarını konuşmalıyız. Dolayısıyla şehri yönetecek olan bir yönetimin, bir siyasi iradenin bu sorunlar üzerine ne tür çözümler getirebileceğini çıkarıp bulma imkanını sunmuş olacağız.

Son olarak da tarihsel hoşgörü ve katılım tecrübesini geliştirebilecek ne tür uygulamalar, projeler ve modeller önerilebileceğine; dinler ve kültürlerin birarada ve barış içerisinde nasıl yaşayabileceklerine, bu kenti ortak yaşam alanı olarak nasıl geliştirip, zenginleştirilebilirleceklerine bakacağız.

İlk olarak sözü Hırand Bey'e vermek istiyorum. Bu çerçevede neler söylemek istersiniz?

Hırant Dink

Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni

Ben önce Sayın Başkan'a, böyle bir imkan sağladığı için gerçekten teşekkür ediyorum. Bir de duyarlılığınız açısından teşekkür ediyorum. Çünkü çokkültürlülüğü terennüm etmeyi herkes yapabiliyor ama bunu ciddi bir atölye çalışmasına dönüştürüp buradan bir şeyler üretmek bunun samimiyet derecesini gösterir. Ben böyle algılıyorum. Onun için eğer izin verirsiniz biraz atölye çalışmasına yakışacak bir açıklıklilikle ve samimiyetle görüşlerimi bildirmek istiyorum.

Ben çokkültürlülük kavramının yanında çokdinlilik kavramını çok kullanan insanlardan biri değilim. Çok kültürlülüğün içerisinde zaten çokdinliliğin de bir parça yer tuttuğunu düşünüyorum. Dolayısıyla esas olarak çokkültürlülük kavramı üzerinde biraz durmak istiyorum. Önce şöyle bakalım isterseniz; bizim bir çokkültürlülük geleneğimiz var mı? Osmanlıya baktığımız zaman hakikaten birarada yaşama geleneği açısından çok da kötü sayılmayacak bir sürecimiz var. Hemen hemen 400 yıllık bir süreç. En azından sorunsuz geçen bir süreç gibi gözüküyor. Tarihte kötü kayıplar yok. Eğer kötü bir şeyler olmuşsa bile bugüne intikal etmiş kötü kayıtları yok. Daha ziyade sorunsuz geçen bir süreç gibi görünüyor.

Bu ülke içerisinde, bu topraklarda birarada yaşayanlar din, dil, ırk gibi çokkültürlülüğün modern anlamdaki argümanları çerçevesinde aralarında sorun yaşamış değillerdir. Bunu doğal da karşılamak lazım. Çünkü Osmanlı sistemine baktığımız zaman bir kompartman sistemi görüyorsunuz. Osmanlıyı bir trene benzetecek olursanız her millet kendi kompartmanında ama aynı zamanda o trenin de bir parçasıdır. Herkes kendi kompartmanı, kendi alanı içerisinde memnundur. Fakat kompartmanlaşma nedeniyle birbirlerinden ayırdırlar; yani o zamanki yapı, kompartmanların birbirinin içine girdiği bir sistem değildir.

Örneğin Ermenilerin durumuna bakarsak; Ermeniler kendi kompartmanlarında bir sistem içerisinde yaşıyorlar. Padişahın tam yetki verdiği, hatta sadrazam seviyesinde yetkilendirdiği bir patrik var. Patrik, hem dini, hem de siyasi anlamda liderdir. Yani Osmanlı Sultanı bütün imparatorluğun padişahı ise Patrik de Ermeni milletin padişahı konumundadır. Patrik, sultanın yaveri gibidir. Patrikin idaresine karışılmaz. Her milletin kendi geleceği ve kendi alışkanlıkları üzerine kurulmuş bir idari yapıdır bu. Herkes kendi geleceği açısından memnundur, fena bir sistem değildir. Sonuçta işleyen bir sistemdir.

Fakat sorun, bu milletlerin birbirlerinin alanına girmesiyle; yani bugün kamusal alan dediğimiz, o kompartmanlar arasındaki geçişlerde ortaya çıkar. Böyle anlarda birtakım sıkıntılar olur. Nedir bunlar? Eşitsizlikler sözkonusudur örneğin. Mesela Hıristiyanın evinin cumbası Müslümanın evinin cumbasını geçemez. Ya da kilisenin çanının yüksekliği oradaki minarenin altında kalmalıdır. Ya da Müslüman kaldırımında yürürken diğeri kaldırımdan inmelidir vs. Ortak kullanım alanlarında bugünkü manada adaletsizlik diyebileceğimiz böyle ritüeller ve ayrıntılar vardır. Evet burada bir eşitsizlik sözkonusudur ama bu hiçbir zaman kırılma noktasına varacak boyutlara ulaşmamıştır. Çünkü sonuçta herkesin biz özel alanı, kamusal alanı vardır. Kendi kompartmanı vardır ve o kompartman içerisinde özgürce varolabilir. Her ne kadar kompartman içerisinde de kimi adaletsizlikler olsa bile bu, o kompartmanı ilgilendirir, imparatorluğu ilgilendirmez.

Dolayısıyla geçmişe bakarsak övünebileceğimiz yanımız işte yanyana gayet iyi yaşıyor olmamızdır. Bunu söyleyebiliriz. Ama birarada iyi yaşıyor muyduk? Bu lafı biraz zor kullanıyoruz. Çünkü biraraya çıktığımız zaman, yani ortak kamusal alanlara çıktığımız zaman maalesef sorunlar yaşıyorduk. Ama şunu itiraf edebilirim ki Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden miras içinde kompartman sistemi ortadan kalkınca ve biz azınlıklara dönüşünce artık kendimize ait özel alanımız kalmadı. Böyle olunca da sürekli birarada bulunduğumuz ortam içinde adaletsizlikler ve eşitsizlikler çok daha fazla görülür olmuştur. Dolayısıyla tarih açısından şöyle bir şey söylemek istiyorum: Bu topraklarda insanlar farklılıklarıyla birarada yaşayabilmişlerdir. Dönemin sistematığı açısından bu birarada olma hali büyük kırılmalara yol açmamıştır. Ta ki

1850'li yıllardan başlayan döneme gelinceye kadar. O 100 yıllık dönemi bu değerlendirmeme katmıyorum, o ayrı bir süreçtir ve ayrıca konuşmak lazımdır.

Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemini kıyaslarsanız; Cumhuriyet dönemindeki adaletsizlikler ve eşitsizlikler Osmanlı dönemindeki adaletsizlik ve eşitsizliklerden kat be kat fazla olmuştur. Oysa Cumhuriyet döneminde laik sistem vardır, cumhuriyet vardır, demokrasi vardır. Ama Cumhuriyet dönemindeki adaletsizlikler ve eşitsizlikler maalesef Osmanlı'dakinden daha fazla yıpratıcı olmuştur.

Osmanlı döneminde mesela 1915 olayı gibi büyük kırılma noktalarına gelene kadar herhangi bir azınlığın nüfusunda azalma görmezsiniz. Herkes nasıl çoğalıyorsa onlar da çoğalmışlardır. Cumhuriyet dönemine baktığınız zaman, Lozan Antlaşması sırasında, 70.000'ni Anadolu'da, 130.000'i ise İstanbul'da olmak üzere toplam 300.000 olan Ermeni nüfusu bugün 50.000'e düşmüştür. Savaşlar, ölümler, kıyımlar olmamasına rağmen nüfus belirgin biçimde azalmıştır. Osmanlı'daki gibi bir çoğalma ve gelişme bir yana, büyük bir gerileme yaşanmıştır.

Biraz tarihi anlamak gerekir diye düşünüyorum. Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e bakmayı sürdürürken çokkültürlülüğü nasıl kurabiliriz, bunu konuşmak gerekir.

Çokkültürlülük sürdürülebilir bir kültür haline getirilebilir mi? Elbette getirilebilir. Ama bunun için tarafların irade beyanı şarttır. Yani biz çokkültürlülüğü benimsiyoruz ve bununla yaşayacağız iradesini hayatın her anının geçerli argümanı haline getirmemiz gerekir. Bu, özel bir çaba ister, onu da söyleyeyim. Sadece tarihimize ve eski performansımıza güvenerek bunu yapamayız. Birarada yaşama kültürünü yeniden üretme sürecine girmek zorundayız gibi düşünüyorum. Sürdürülebilir çok kültürlülük zaten empatik uzlaşma alanları yaratmadan olmaz.

Kenan Çamurcu

Hırant Bey, konuyu iyi bir noktaya getirdi. Gerçi aktardığı serüven İstanbul'daki "azınlıklar"ın tümü için geçerli değil. Fakat barış ve bütünlük içinde birarada yaşama kültürünü yeniden üretmeye yaptığı vurgu İstanbul'un tüm inanç, din ve kültürleri için sözkonusu edilebilecek çok önemli bir nokta. Buradan devam edersek, İstanbul'un başka bir kültürü, mesela Süryaniler için durum nedir acaba? Söz, Süryani Katolik Cemaati Vakfı Başkanı Sayın Zeki Basetmir'in, buyrun efendim.

Zeki Basetmir

Süryani Katolik Cemaati Vakfı Başkanı

Efendim, herşeyden önce bugün bizleri biraraya toplayan Sayın Başkanımıza teşekkür ediyoruz. Hakikaten çok güzel ve önemli bir konuyu konuşmak üzere bu atölye çalışmasına katılmış bulunuyoruz. Bu konu hepimizin ilgilenmesi gereken bir mesele. Kendilerinin bu konuda önyak olmaları gerçekten takdire şayandır.

Sayın arkadaşım Hırant Bey'in söylediği gibi tarihe dönecek olursak orada Osmanlı'nın hoşgörüsünü görüyoruz. Bu hoşgörü, Hırant Bey'in değindiği şekilde, Cumhuriyet tarihinde maalesef biraz daha değişikliğe uğradı. Ben burada kendisinden farklı olarak kompartman sistemine biraz eleştirel yaklaşıyorum.

Kompartıman benzetmesinden yola çıkarsak, bu sistemin getirdiği idari yapı bölünmüşlük olduğundan sistem ortadan kalktığında ortaya çıkan birleşme tabii ki infiale yolaçmıştır. Aynı ayrı, kutuplar halinde yaşayan insanların vagonlar arasındaki geçişlerinde bazı ufak tefek olaylar olmuştur ama vagonlar açılıp birleştirildiğinde haliyle bir patlama yaşanmıştır. Bu infial ilk şeklini Tanzimatta verilen serbestliklerle yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. O serbestliklerin sonucunda 1915'te tabii tatsız olaylara yolaçmıştır. Bunun sonucunda da Cumhuriyet döneminde serbestlikler verildiği zaman haliyle bazı haksızlıklara, Lozan'da yazılanların tatbik edilmemesine sebep olmuştur. Tabii bunlar geride kalmıştır. Bugün Türkiyemiz'de çok güzel şeyler olmaktadır. Nitekim bu toplantı bunlardan biridir. Bugünkü toplantıda ileriye dönük konuları konuşarak sizlerin de dediği gibi çokkültürlülüğün yararlarını hep birlikte tartışacağız.

Şimdi çokkültürlülük deyince öncelikle halkımızın, Türk halkının kültür seviyesinin çokkültürlülüğe alışması için önce eğitimimizi daha üst seviyelere çıkarmamız gerekir. Yani eğitimde büyük devrimlerin yapılması kültürümüzde devrim boyutunda gelişmelerin yaşanmasını sağlayacaktır. Halkımızın buna hazırlıklı olması lazım. Şu anda Türkiyemiz'de, İstanbul'da üst kesimlerde güzel şeyler oluştuğunu, bugünkü Anadolu'yla bundan yıllarca önceki Anadolu'nun çok farklı olduğunu, herkesin çok daha güzel şeyler yaratmaya ve birlikteliğe, yani kültürler arasındaki yaklaşıma daha yakın durduğunu hissediyorum, görüyorum. Konumum itibariyle Anadolu halkıyla çok kere içiçe oluyorum ve halktaki değişikliği, bazı şeylere bakış açısının farklılaştığını çok daha iyi görüyorum.

Herşeyden önce vatandaşlık konusunda bir farklılığın olmaması gerektiği hepimizin malumudur. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan insanların ayırımı tabi tutulmaması gerekiyor. Bunu hepimiz biliyoruz. Bu ayırımlar da yok diyoruz ama bazen anlaşılmaz durumlar olmuyor değil.

Ben mesela Türküm ama Hıristiyanım. Yani Hıristiyan olmak Türklülüğü değiştiren bir anlam ifade etmez. Ben Süryaniyim. 5000 yıldır bugünkü Türkiye topraklarının Güneydoğu sınırlarında yaşıyoruz. Dedelerimin dedelerinin dedesi Türkiye’de yaşadı. Benim kendime Türk demem kadar doğal bir şey olamaz. Türküm ben. Öz be öz Türküm ama Hıristiyanım, farkım o. Burada bu görüşün, bu mentalitenin insanlarımıza öğretilmesi gerekiyor. Keza Museviler de 600-700 yıldır bu topraklarda yaşıyorlar. Türk’türler ama o insana başka türlü hitap edildiği zaman üzücü oluyor. Çokkültürlülüğe insanlarımızın hazır olduğunu söylüyoruz ama bu mentalitenin ilkokul kitaplarından başlayarak insanların zihnine nakşedilmesi gerekiyor. Bu yapıldığında çokkültürlülüğün hayata geçmesi kolaylıkla mümkün olacaktır. Toplumun eğitimli ve üst düzey çevrelerinde belki sorun yoktur, fakat ortalama insanımızın da aynı bilinç seviyesine gelebilmesi için eğitim sisteminin buna uygun olarak şekillendirilmesi lazım. Bu konudaki görüşüm bu.

Çokkültürlülüğün kent hayatına neler kazandırdığını konuşurken herşeyden önce tarihten gelen eserlere bakmamız yerinde olacaktır. Bu eserleri incelediğimizde çokdinliliğin, çokkültürlülüğün kent hayatına neler kazandırdığı gayet rahat görülecektir. Bu eserlerin kültürümüze kazandırdıklarını insanımıza öğretirsek kentte birarada yaşamının nasıl köklü bir temeli bulunduğunu insanımız görecektir. Türkiye’nin dört bir yanındaki manastırlar, kiliseler, hanlar; keza İstanbul’daki pekçok eser, mesela Ermeni mimarlarımızın yaptığı Dolmabahçe Sarayı gibi eserler çokkültürlülüğün geçmişteki en güzel kanıtlarıdır. Bunlar geçmişten bugüne çokkültürlülüğün temellerini kuracak değerlerimizdir.

Kenan Çamurcu

Bu meseleye sizin açınızdan açılım getirmek istersek; mesela siz cemaat olarak toplum içerisinde yeterince tanındığızı düşünüyor musunuz? Bu farklı kimliğiniz dolayısıyla ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Zeki Basetmir

Bakın, farklı kimlik dediniz. Oysa farklı kimliğimiz niye olsun ki! Farklı kimliğimiz yok. Niye olsun ki?

Kenan Çamurcu

Dini anlamda farklı olduğunuzu düşünmüyor musunuz? Farklı bir dine ve kültüre mensupsunuz. Zaten bu nedenle çokdinlilik ve çokkültürlülüğten sözediyoruz.

Zeki Basetmir

Farklı kimlik dendiği zaman ayrıma tabi tutulduğumuz hissediyorum.

Oysa biz de toplumun diğlerleri gibi Türküz. Türk Hıristiyanız.

Hırant Dink

Ben de Hıristiyanım ama Türk değilim. Bu konuda farklı olmak neden ayırım nedeni olsun. Tam tersine toplum bu farklılıkların birarada olması sayesinde güçlenir. Siz de Süryanisiniz. Bundan rahatsızlık duyulmamasıdır önemli olan.

Zeki Basetmir

Hayır, ben Türküm. Süryani asıllı Türküm. Kendimi böyle tanımlıyorum.

Hırant Dink

Buna bir şey diyemem. Söylemek istediğim, baskı hissedip kendinizi olduğunuzdan farklı tanımlamak zorunda kalmamanız gerektiğidir. Mesela ben bir Ermeniyim ve Türkiyeliyim. Türkiye Türklerin de, bir Ermeni olarak benim de vatanım.

Zeki Basetmir

Söylediğim gibi, Türkiye vatandaşı olarak Süryani asıllı bir Türküm ben. Bu tanımın doğru olduğunu düşünüyorum. Diğer farklı sayılan kimlikler de böyledir.

Hırant Dink

Olur mu canım, bu durumda ben de Ermeni asıllı Türk müyüm! Böyle şey olur mu?! O zaman Türkler de Türk asıllı Türkler midir yani?

Zeki Basetmir

Diyelim ki ben şimdi Amerikan vatandaşıyım ama İtalyanıam. Nasıl diyeceğim? İtalyanıam mı, Amerikan vatandaşıyım mı?

Hırant Dink

Tamam işte, ben de tam onu söylüyordum. Amerikan vatandaşı olmak Türkiye vatandaşı olmaya eşittir. Türk olmak farklı bir şeydir.

Kenan Çamurcu

Farklı kimlikli olmanın tanımını bir yana bırakırsak, çokkültürlülüğün kentteki sorunlarından biri olarak Süryani olmanız dolayısıyla ne tür engellerle karşılaşıyorsunuz?

Zeki Basetmir

Şimdi biz Süryaniler, İstanbul'da yaşayan azınlıklar dediğimiz Ermeniler, Museviler ve Rumlardan biraz farklı durumdayız. İstanbul'a gelmemiz aşağı yukarı 40-50 yıl öncesinden başlıyor.

Daha çok Güneydoğu Anadolu'nun Mardin, Diyarbakır, Adıyaman yörelerinde yaşıyoruz. Biraz önceki konuşmamın başında da söylediğim gibi, medeniyetimizin 5000 yıllık bir geçmişi var. Onun büyük bir kısmı bu topraklarda geçmiştir. Süryaniler, Aramidirler; yani Hazret-i Nuh'un oğullarından Aram'ın soyundanız. Dilimiz dünyanın eski dillerindendir. Fakat maalesef, üzülmeye söyliyorum Süryani toplumumuzda çoğu kimse bu dili bilmemektedir. Yaşadığımız o yörelerde Arapların ve başka kavimlerin dili asimile etmeleriyle bu dili unutmuşuz. Şu an Arapça konuşuyoruz.

Şimdi sorunuza geliyorum. Tabii ki kendimizi, yani Süryani toplumunu çok iyi tanıtmamışız. Bunun nedeni de biraz önce söylediğim gibi gözden ırak olmamızdır. Güneydoğu'nun üçra yerlerinde yaşadık. Diğer azınlıklar gibi İstanbul'da değildik. Onun için fazla bilinmiyorduk. Ayrıca bizler, nisbeten daha sessiz, sakin bir toplumuz. Hükümetlere ve dönemin güçlerine karşı her zaman daha uysal davranmaya ve yaşamaya alışık insanlarız. O yüzden fazla sesimiz çıkmaz. Sesimizi çıkarmamız veya kendimizi duyurmamız ancak İstanbul'daki toplumumuzun biraz kendini bulması, ekonomik yönden kültür yönünden biraz daha gelişmesi ve bir nüfus haline gelmesiyle oldu.

Kentte karşılaştığımız zorluklar dediniz. Fazla bir zorluğa rastladığımızı söylersem yanlış söylemiş olurum. Fazla zorluklara uğramadık ama tabiidir ki azınlık olmanın bazı zorluklarıyla karşılaştık. Lozan Antlaşmasında Süryani kelimesi geçmez biliyorsunuz. Süryanileri azınlık olarak tanımlamazlar. Oysa Lozan'ın girişinde "Hıristiyan olan, gayri Müslim olan herkes..." denir. Buna rağmen Hıristiyanlara tanınan haklar bize verilmemiştir. Biz iki cami arasında beynamaz kalmışız. Yani azınlık mıyız? Evet azınlığız. Fakat azınlık haklarından yararlanamayız. Ama bazen azınlık değilsiniz, siz bizdensiniz denir. Yani bu gibi konulardan dolayı bazı zorluklarımız haliyle olmuştur.

Kenan Çamurcu

Sayın Basetmir'e teşekkür ediyoruz. Şimdi sözü, geçmişi Galata bölgesinin Cenevizli sakinlerine kadar uzanan ama Süryaniler gibi tüzel kişiliği yasal olarak tanınmayan Latin Katolik Cemaatinin temsilcisi olan Sayın Lorenzo Piretto'ya vermek istiyorum. Efendim, sizin bu kentte Ermeniler ve Süryanilerden farklı bir serüveniniz var. Sizce İstanbul'da birlikte yaşama tecrübesinin sizin açınızdan yorumu nedir?

Lorenzo Piretto

Saint Pierre Kilisesi Başrahibi ve Dinlerarası Diyalog Merkezi Müdürü

20 senedir İstanbul'dayım; büyük kültür çeşitliliği ve zengin bir tarihe sahip olan bu kentte yaşamaktan büyük bir sevinç duyuyorum. İtalya, Fransa, Avusturya, Almanya, İspanya, Polonya gibi ülkelerden gelen Latin Katolikler de çok yönlülükleri ile bu zenginliğe katkıda bulunuyorlar. Değişik etnik kimlikler ve dinler arasında; işbirliği, arkadaşlık, karşılıklı birbirini tanıma ilişkilerini; okullar, hastaneler, yaşlılar için açılmış evler ve kültür merkezleri ile geliştiriyorlar. Özellikle, gençlerin sadece kültürel değil, karşılıklı işbirliği ve saygı içinde insani değerlere dayalı gereksinimleri karşılamak için onların formasyonları ile ilgileniyorlar.

Din okullarından yetişmiş pekçok kişi, Türkiye'nin gelişmesine katkıda bulunmuşlar ve bulunmaya da devam etmektedirler. Bu konuda sizlere geçmişten iki örnek sunmak istiyorum.

1- Ünlü müzisyen Gaetano'nun kardeşi olan Donizetti Paşa, Türk askeri bandosunun kurucusudur ve mezarı Harbiye'deki Katolik katedralindedir.

2- Macar Katoliklerinden Odon Paşa, Türkiye'de itfaiye kurumunun kurucusudur. Her yıl İstanbul İtfaiyesi, Feriköy Katolik mezarlığına giderek, kabrine çiçek koymaktadır.

Ben Dominiken tarikatına mensup bir din adamıyım. Dominikenler yaklaşık olarak 1228 yılından beri Galata semtindedirler. Galata, Cenevizlilerin bulunduğu bir muhit idi. Biz Dominikenler de, değişik kültürlerin tanınmasına ve karşılıklı zenginleşmesine katkıda bulunmayı arzu ediyoruz. Bu nedenle kütüphanemizde bir bölüm doğu kültürüne, bir bölüm ise Hıristiyanlığa özgü eserler içermektedir. Şunu samimiyetle ifade etmek istiyorum ki, bizler, dinler ve kültürlerarası gerekli olan gerçek diyalogu başlatmak için kültürel konularda derinleşmeyi arzu eden herkesi kabul etmeye hazırız. Gerçek diyalog tüm diğer insanları, kültürel ve dinsel değerlerini daha iyi tanıma arzusundan başlar. Tanıma ve saygıdan pek çok işbirliği ve proje doğabilir. Evet, her zaman her şey pek kolay değildir. Ancak; iyi niyet varsa çeşitli kültür ve dinlerin yan yana yaşayabildiği, kardeşlik ve barış ilişkilerinin hakim olduğu bir dünya için pek çok şey yapılabilir.

Ermeni ve Süryani-Katolik cemaatlerinin temsilcileri, sosyal ve kültürel alanda karşılıklı tanımayı desteklemek amacıyla pekçok öneriyi gerçekleştirmişlerdir. Eğer izin verirseniz ben bir din adamı olarak, uygun zaman ve yerlerde birlikte dua etmeyi öneriyorum. Örneğin barış için, terör kurbanları ve deprem gibi doğal afetler gibi durumlarda dua merasimleri düzenleyebiliriz.

Evet, bu gün Katolik kiliselerinde özgürce dua edilebiliyor ve Katolik kiliseleri aynı özgürlükle basım ve yayım yapabiliyorlar. Tüm bunlar çok olumlu olaylardır. Ancak Katolik kilisesinin yasal olarak tüzel kişiliği tanınmamıştır. Ve mevcut yasalar önünde sahip olduğu her şeyi kaybetme riskini taşımaktır. Bu nedenle Katolik kilisesinin de tüzel kişiliğinin tanınması gereklidir. Çokkültürlülüğü benimsemiş bir kentte bizim varlığımız da tanınmalıdır. Bu kentin yerlisiyiz. Buralıyız.

Kenan Çamurcu

Karşılaştığınız zorluklara rağmen kente katılma konusunda çabanız oluyor mu?

Lorenzo Piretto

İstanbul olağanüstü bir şehir. Burada herkes var. Bu kültürel zenginliği başka bir şehirde bulmanız zordur. Biz de bu zenginlik içinde kendimizi ifade etmeye, elimizden gelen katkıyı sunmayı çalışıyoruz. Kilisemiz bünyesinde kurduğumuz Dinlerarası Diyalog Merkezi çeşitli toplantılar düzenliyor. Zengin kütüphanemiz ilgilenen herkese açıktır. Çeşitli üniversitelerden hocalar ve öğrenciler gelip buradaki kitaplardan yararlanıyorlar. İlahiyat fakültesinden öğrenciler yüksek lisans ve doktora çalışmaları için kütüphanemizde çalışmalarını yürütüyorlar. Ben 10 senedir Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Latince dersi veriyorum. Bütün bunların birbirimizi daha yakından tanımaya yardımcı olacağını düşünüyorum.

Kenan Çamurcu

Çok teşekkür ederiz. Şimdi söz sırası Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Bekir Karlığa Hocamızda. Hocam, siz uzun yıllardır dinlerarası diyalog çalışmalarının içindesiniz. İstanbul'daki gayri müslim cemaatlerin sorunlarını, onların müslüman çoğunlukla ilişki ve iletişimleri konusunda çalışmalarınız var. Buraya kadarki değerlendirmeler çerçevesinde sizin görüşleriniz nelerdir?

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Efendim, hepimiz gerçekten kültürlerin ve medeniyetlerin merkezi ve geçiş noktası olan bir şehirde yaşamının gururunu taşıyoruz. İster Müslüman olun, ister Ermeni ister, ister Musevi, bu şehir gerçekten de çok kültürlülüğün tarihte uygulandığı en önemli dünya merkezlerinde biridir. Bu bakımdan ben de Sayın Başkan'a teşekkür ediyorum; Pendik gibi pek tarihsel kökü bulunmayan bir ilçede böyle bir konuyu burada gündeme getirip tartışma konusu yapması son derece dikkat çekicidir.

Kenan amurcu Bey'le Tayyip Bey'in Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu dzenlemitik. Çok önemli bir toplantıydı. Bu konuları orada da detaylı olarak ve farklı açılardan tartımıtık.

Şimdi okkltrllk olgusu, gerçek anlamda çok kültürlülük kavramının içerdiği bütün anlamları gözönünde bulundurarak konumamız gerekirse İslam'ın getirdiği medeniyet olgusudur. Müslümanların okkltrllğn bütün oğelerini gözönünde bulundurarak bir medeniyet kurma girişimi Abbasiler döneminde Bağdat'ta, Emeviler döneminde İspanya'da, Endülüs'te ve Osmanlılar döneminde İstanbul'da olmuştur. Ne yazık ki batı ancak 19. yüzyılın ortalarında doğudan giden göçmenler veya işçiler sözkonusu olduğu zaman bu konuyla karılamı ve bunu gündemine almıştır. okkltrllğ Müslümanların kurduğu bir yapı olarak tanımlamak belki çok doğru olmayabilir. Çünkü bu bizim doğu kültürümüzün, doğu medeniyetinin bir karakteristik vasfı gibi görünüyor bana. Süryanilerin, Ermenilerin, İrnlıların, Babillilerin, yani bu topraklarda yaşayan medeniyetlerin veyahut ırklarının, dinlerin hepsinin bunda katkısı vardır. Nitekim Ortodoks dünyasında da aynı Şeyi görüyoruz. Özellikle Katolik ve batı dünyası çok kültürlülüğe çok geç vardı. Halbuki biz Roma devrinde farklı kültürlerin insanları birarada yaattığını görüyoruz. Gerçi orada herkese vatandaş muamelesi yapılmazdı. Bizim farkımız, vatandaş muamelesi yapmada büyük bir ayırım yapmamış olmamızdır.

Müslümanlar geçmiş kültürlerin hepsini -bunun istisnası yok- kendi kültürlerinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Suriye'ye yerletiklerinde Suriye'deki Bizans kültürüyle karılatıkları zaman; Mısır'a gittiklerinde Mısır'daki antik kültürle karılatıkları zaman, başka yerlere ulaştıklarında oralardaki kültürlerle karılatıklarında bunların hepsini kendi kültürlerinin parçası haline getirmlerdir. O kültürleri dini olan ya da dini olmayan diye ayırmamılardır.

Çünkü kültürden bahsediyoruz sadece dinden szetmiyoruz. Bütün bu kültürleri ilahi hikmet geleneğinin bir parçası olarak algılamılardır. İlahi hikmet Allah tarafından Hz. Adem ile yeryüzüne indirilmiştir. Sonra her nesle veya tufanla Hazreti Nuh'la yeryüzüne dağılmıştır ve bu dağılım içerisinde herkes nebevi gelenek dediğimiz, peygamberlik geleneğinden peygamberler aracılığı ile payını almıştır. Dolayısıyla bizden önceki kültürlerin hepsi kendi zamanlarında İslami kültürü temsil ediyorlardı. Ve böyle oldukları için de hikmeti temsil ediyordu.

Hikmet burada çok önemli ve anahtar bir kavram, bilgelik kavramı. İlk müslümanlar farklı kültürleri bilgelik erevesi içerisinde algıyorlardı. Bu nedenle de bütün kültürlere eşit yaklaşmaya ve bütün kültürlerin yaşamasına önem gösteriyorlardı.

Hız. Peygamber zamanında özellikle Hıristiyanlarla ve Yahudilerle çeşitli anlaşmalar yapılarak, çeşitli ilişkilerde bulunularak uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Tarihteki savaşlar ve çatışmalar olayın bir başka tarafı ama bunun arkasındaki felsefeyi yakalamamız lazım.

Abbasiler döneminde özellikle İran, Irak, Suriye kültürleriyle karşılaşınca büyük bir sentez ortaya çıkmıştır. Ramazan ayında 30 gün boyunca hükümdarın sarayında onun da hazır bulunduğu, aynı şu anda bizim yaptığımıza benzer meclisler düzenlenirdi. Bu toplantıların konuşmaları kitap olarak biraraya getirilmiştir. İşte 500 sayfalık ünlü Mukaddesat kitabı bu toplantıların kitabıdır. Orada bir Hıristiyan, bir Yahudi, bir ateist, bir dinsiz, bir filozof, bir Müslüman, bir gramerci oturur ve Ramazan boyunca değişik kültür konularını tartışırlardı.

Kenan Çamurcu

Pendik Toplantıları'yla bir ölçüde bu geleneğe atıfta bulunmuş oluyoruz.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Evet. Bu toplantı o geleneğin aynısidir. Bu toplantılar Osmanlı'da "müsamerat" adıyla devam edecektir. Toplantılar padişah huzurunda yapıldığından "huzur dersleri" de denmiştir. Hatta aynı gelenek bugün Fas'ta yine kral huzurunda Ramazan aylarının son 10 gününde devam ettirilmektedir.

Demek ki Osmanlı, İslam kültürünün bu geleneğini yaşatmıştır. Şimdi Abbasiler devrine baktığımız zaman da orada Süryani, Nasturi, Yahudi, Ermeni bilimadamları saraylarda hem hekim olarak çalışıyorlar, hem de Yunanca'dan Arapça'ya tercüme yapıyorlar. Bugün bu tercümelerin hepsi bizim elimizde. Neredeyse eserlerin tamamını çevirmişlerdir. Çünkü tercüme ettikleri her sayfanın karşılığında altın alıyorlardı. Hükümdarlar onlara o kadar itibar ediyordu.

Bu gelenek İslam dünyasında Endülüs'te devam ettirildi. Endülüs'te de tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi, tıpkı Abbasiler döneminde olduğu gibi kütüphaneler kurdular, ilmi yüceltiler, farklı kültürlerin özgürce birarada yaşayacakları bir toplumsal düzen kurdular. Bizim bugün azınlık dediğimiz toplumsal kesimlere o dönemde azınlık denmiyordu.

Hıristiyan Endülüslüler, Yahudi Endülüslüler olarak bakılıyordu. Bu nokta çok önemlidir. Onlara her manada dini özgürlükler sağlanmıştır. Endülüs müslümanları bu kültürü İspanya'ya yaydılar. Ama o dönemde İspanya'da Müslümanların, Yahudilerin karşılaştıkları ortaçağ engizisyonlarının zulümleri de biliyoruz. Çünkü çokkültürlülüğü konuşurken her kültürün kendi zamanındaki çağdaş kültürlerle ilişkilerini de gözönünde bulundurmamız gerekir.

İspanyollar İspanya'yı Müslümanlardan aldıkları zaman oradaki Müslümanları ve Yahudileri göçe zorladılar, öldürdüler, dinden döndürdüler. İşte bir kısmı Türkiye'ye geldi, bir kısmı Fas'a, Arabistan'a geçti. Aynı devrede bayrak Osmanlıya geçmiştir. Bu çokkültürlülük Osmanlı'ya intikal etmiştir. Burada Bizans faktörü önem ifade ediyor. Osmanlı, Bizans kültürünü yıkmamıştır. Bizans kültürünü devam ettirmiştir ve hatta Osmanlı sultanlarına "sultan-ı Rum" denir. Onlar "sultan-ı müslimin ve nasara"dır; yani Müslümanların ve Hıristiyanların sultanıdır. Çünkü buradaki tebaanın hepsini kendi vatandaşı olarak görmüştür.

Bu çerçeve içerisinde İstanbul'da yaşanan çok kültürlülüğün düzeyi gerçekten çok yüksektir, hiçbir imparatorlukta görmediğimiz bir seviyededir. İşte İspanyol imparatorluğunun Fransızlarla, İngilizlerle, Almanlarla, yani farklı kültürlerden insanlarla ilişkileri ortada.

Dolayısıyla Osmanlı öyle bir geleneği devam ettirmiştir ki, bu gelenek Hırant Bey'in ifade ettiği gibi 19. yüzyılın başlarına, hatta ortalarına kadar yara almadan sürmüştür. Sonrasında kırılmalar olmuştur, doğaldır çünkü. Madem ortada bir sosyal yapı vardır. O sosyal yapı birtakım yaralanmaları getirecektir. Çatışmalar olacaktır ama köklü bir yaralanma olmamıştır. Ne zamanki emperyalizm, yani sömürgecilik olgusu ortaya çıkmıştır ve özellikle batı dünyasının kendi değerlerini ikame etme arzusu baskın hale gelmiştir ondan sonra buradaki çokkültürlü yapı da dağılmaya başlamıştır. Kimileri bunu moderniteye mal ediyorlar ama ben pek böyle düşünmüyorum, bunu uygun da görmüyorum.

Dağılan çok kültürlü yapının içerisinde bir imparatorluk kaybolmuştur. Koca bir imparatorluk kaybedilmiştir. Bu kaybedilen imparatorluğun yarattığı sıkıntılı psikoloji, cumhuriyeti ortaya çıkarmıştır. Şimdi Cumhuriyete de haksızlık etmememiz gerekir. Cumhuriyet öyle bir ortamda oluştu ki, 10 milyon km²'den düşmüştünüz 700.000 km²'ye ve her gittiğiniz yerde büyük can ve mal kaybına uğramışsınız. Şimdi 1900'lerin aydını olsun yöneticisi olsun bu psikoloji içerisinde yeni bir devlet kurmanın çabasını veyahut da gayretini göstermiştir.

Buradaki olumsuzluklar, sıkıntılar o 200 yıllık imparatorluğun parçalanma döneminin subjektif şartlarıdır. Bu subjektif şartlar nedeniyle hakikaten azınlıklarla ilgili olsun, çokkültürlü genel yapısı ile ilgili olsun büyük yaralanmalar, zedelenmeler olmuştur. Şimdi Osmanlı'nın getirmiş olduğu hoşgörü havası bugün Avrupa Birliği için de bir modeldir. Nitekim Avrupa Birliği'nin benim katıldığım İspanya Toledo toplantısında aldığımız ortak kararda Avrupa Birliği'nin bugünkü şekillenmesinde Osmanlı'nın hoşgörü ve çokkültürlülüğün model olabileceği kararlaştırılmıştır. Şimdi Hırant Bey'in ifade ettiği, bir zımnı, yani güyri müslim ile bir Müslümanın statüsünü belirleyen şartlar İslam'ın özünden kaynaklanan şartlar değildir.

Bunlar Emeviler devrinde bilhassa Hıristiyan tebaa ile devlet arasındaki bazen sürtüşme, bazen içiçe girmenin getirdiği sıkıntılar neticesinde ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu haller daha sonra bizim fıkıh kitaplarımıza, din kaynaklarımıza girmiş ve bu fıkıh geleneği de Osmanlı öncesi dönemde, yani Fatih'in İstanbul'u fethinden önceki dönemde artık bütün İslam ülkelerinde genel geçer bir kural haline gelmiştir. Bundan dolayı da Osmanlı bunu değiştirmemişti ama olabildiğince yumuşatmıştı.

Emeviler devrinde Şam'da Hıristiyanlar için konulan o kurallara; yani gayri müslimler şu kıyafeti giyecek, bu kıyafeti giymeyecek, eğer Müslüman bir ata biniyorsa o merkebe binecek yahut yaya yürüyecek, Müslümanın arkasından şu kadar mesafeden gidecek gibi anlayışların hiçbirisine Osmanlı'da rastlanmaz. Osmanlı genel olarak o hukuk kaidelerini değiştirmeme gibi bir centilmenliği göstermiş ama onları uygulamaya koymamıştır. Bunlar ancak ne zaman ortaya çıkıyor? Mahkemelere gidildiği zaman, devlet protokolüne geldiği zaman bunlara riayet ediliyor ama toplumsal yapıda bunlar hiç gözönünde bulundurulmuyor.

Burada arzetmek istediğim husus, çokkültürlülük olgusunun İslam'ın getirdiği evrensel kültürleri kabul normundan geldiğidir. Bu bakımdan biz Hıristiyan kardeşlerimiz kadar Hıristiyanlığın değerlerine sahibiz ve onu kendi kültürümüz içinde sayıyoruz. Kuran-ı Kerim diyor ki, "Kur'an, kendinden önce geçen Tevrat ve İncil'i tasdik etmek üzere gelmiştir". Bu, Kuran-ı Kerim'in enginliğidir; Tevrat'ı ve İncil'i yoketmek üzere değil, onları doğrulamak ve onlarla beraber onların yaşaması gereken değerleri yaşatmak üzere geldiğini söylüyor.

Şimdi çokkültürlülük olgusu İslam'ın ve Kuran'ın öngördüğü bir olgu olarak gelmiştir. Tarih içerisinde çokkültürlülüğün doğurduğu bazı sıkıntılar olmuşsa da bunlar yüzeyseldir ve özellikle batının 19. yüzyılda gündemine giren bu olgu Müslümanların gündemine daha ilk zamandan beri yerini almış ve burada yaşamıştır.

Kenan Çamurcu

Hocam, katkılarınız için teşekkür ederiz. Şimdi Sayın Başkan'ın değerlendirmesini almak istiyorum. Bir ilçe belediyesinin yöneticisi olarak çokkültürlülük konusunun yerel yönetimlerin neden ilgi alanında olması gerektiği konusundaki düşüncelerini dinleyeceğiz. Buyrun efendim.

Erol Kaya
Pendik Belediye Başkanı
Türk Dünyası Belediyeler Birliği Başkanı

Bir konunun altını çizmek istiyorum. Türkiye’de 3215 belediye başkanımız var. Bu belediye başkanları şehirlerimizin özellikle sosyal ve kültürel hayatına katkıda bulunmaya veya kentin gelişimiyle ilgili organizasyonlar yapmaya yönelik bir çaba içinde olmalıydılar. Özellikle İstanbul, binlerce yıllık tarihi geçmişi olan çok dinli ve çok kültürlü bir kent olarak bu yöndeki çabaların yoğunlaştırılması gereken bir şehirdir. Ben bir yerel aktör olarak, bu konuda neler yapılabileceğinin konuşulmasını arzu ediyorum. Geçmiş, tarihi değerlendirmek elbette önemlidir, fakat bundan da önemlisi geleceği inşa etmektir.

Türkiye yerel yönetimler yeni bir döneme giriyor. Yapılacak reformlarla yeni bir kamu ve yerel yönetim tarzına geçiyoruz. Yerel yönetimlerin, kentlerin yönetiminde çok daha etkin olacakları bu yeni dönemde kentlerin çokkültürlü dokularının korunması diğer konular kadar önemli olacaktır.

Kentlerin mimari özelliklerinden musiki anlayışına, toplumsal çeşitlilikten kültürel çoğulculuğa kadar bir dizi konuda çokkültürlülüğün temsil edileceği ne tür çalışmalar yapılabilir? Bu konudaki eksiklikler nelerdir? Yerel yönetici olarak katkılarınızı önemsiyorum, dikkatle not ediyorum.

Bu arada tüm katılımcılara bu atölye çalışmamızda yer aldıkları için içtenlikle teşekkür ediyorum.

Kenan Çamurcu

Sayın Başkan’ın altını çizdiği konu önemli. Kentlerin çokkültürlü dokularının korunması için neler yapılabilir? Bu turda bu konuyu değerlendirip sorunların aşılması yönünde neler yapılabileceğini konuşacağız. Dolayısıyla somut önerileri de bu aşamada alabiliriz. Tekrar Hırant Bey’den başlayalım.

Hırant Dink

Benim sürekli söylediğim bir söz var: çokkültürlülük kavramının toplumun bilincine yerleştirilmesi için eğitimden başlamak çok önemlidir. Yerel yönetimler şu aşamada eğitim hizmetleri veremiyorlar, ama sanırım kamu reformu ile birlikte bu alana girme şansları olacak.

Erol Kaya

Maalesef olamayacak. Yapılan değişiklikle eğitim yerel yönetimlerin yetki alanı dışına çıkarıldı.

Hırant Dink

Öyle mi? Yazık olmuş; oysa eğitim önemli bir konu ve ihtiyaçları en doğru biçimde ancak yerel yönetim bilebilir.

Esas sorun eğitimidir. Şunu sormak lazım: azınlık farklılıklar çoğunluğun farkında, ama çoğunluklar azınlıkların farkında mı? Burada hayati derecede bir sorun var. Bu bir toplumsal yapıda en önemli sorunlardan biridir. Bizim ülkemizde yaratılmaya çalışılan tek tip insan profili maalesef bu konuda hayli başarılı olmuştur. Sanki tek tip insan var, farklılıklar yokmuş gibi davranıyoruz.

Bu durum ders kitaplarına kadar girmiştir. Bu noktada basit bir önerim olacak. Örneğin öğrencilerin alfabesinde “Ali topu Veli’ye at”, “Ali topu Ayşe’ye at” diyen cümlelerin bir tanesinde “Ali topu Lorenzo’ya at” ya da “Ali topu Yorgo’ya at” diye bir cümle olmuş olsaydı; ana sınıfından itibaren çocuklarımız bu ülkede Veli, Ayşe dışında Lorenzo, Yorgo diye birileri de olduğunu ve onlarla birlikte yaşadığını öğrenseydi fena mı olurdu? Eğitim sayesinde insanımız kendisi dışındaki farklılıkların farkına varabilecektir.

Biz azınlıklar bu açıdan şanslıyız. Türkiye toplumunun çoğunluğunu tanıyoruz; karakterini, huyunu, herşeyini bütün ayrıntılarıyla biliyoruz ama çoğunluk bizi bilmiyor, tanımıyor. Varlığımızla yokluğumuz arasında adeta fark yok. Ancak spesifik sorunlarda bizi tanıyabiliyor insanlar. Buradan da birarada yaşama diye bir şey çıkamıyor.

Çoğunluğun azınlık da olsa diğer farklılıkların farkında olması için kesinlikle özel bir çaba sarfedilmesi gerekir. Mesela Sayın Başkan, aslında Pendik’te gayri müslim azınlık bulunmamasına rağmen böyle bir toplantı düzenlemekle farklılıklar konusunda duyarlılık göstermiş oluyor; bunu nasıl takdir etsek az gelir. Böyle çalışmaların sayısını arttırmak iyi olabilir. Sadece gayri müslimler değil, müslüman farklılıklar da kendilerini gösterebilmelidirler, sizler onlara bu fırsatı vermelisiniz.

Erol Kaya

Bunları yapıyoruz. Pendik’te yaşayan tüm kültürel farklılıkların kendilerini ifade etmelerine imkan tanıyoruz. Düzenlediğimiz değişik ve çok sayıdaki kültürel etkinliklerle bunu mümkün hale getiriyoruz.

Hırant Dink

Tebrik ederim. Çünkü bu çok önemli. Mimariden bahsettiniz. Eğer farklı din ve kültürlerin kıyıda köşede kalmış tarihi yapıları varsa mutlaka onları ortaya çıkarmalısınız.

Beni bir gün siyaset meydanında bir programa çağırmışlardı. Sayın Valimiz ve anakent belediye başkanımız da oradaydı. Konu buradakiyle aynıydı. Çokkültürlülük, kent ve yurttaş bilincini konuşuyorduk. Orada hızımı alamadan bir öneriyi getirdim. O önerimi burada da tekrarlıyorum.

Bu kenti görünümüyle, içeriğiyle, kapsamıyla, yani her yönüyle çokkültürlülüğünün merkezi ve beşiği olarak kabul ediyor ve böyle yansımaları istiyorsak kentteki kiliseleri ışıklandırabiliriz. Kentin içinde camiler gibi onlar da ışıldasın. Sokak aralarında kaybolmasınlar, adresle sorulan yerler olmasın. Yine belediyeler sokakların eski isimlerini Türkçe değil deyip değiştirmeyebilirler. Sokağın Türkçe isminin yanına eski ismini de koyabilirler. Bu bir kültürel kazanımdır. Bir tarihsel zenginliktir. Belki bu tür şeyler düşünülebilir.

Tekrar birarada yaşama konusuna dönmek istiyorum. Farklılıkların birarada yaşaması çok zor bir şey. Farklılıkların birarada yaşamasına ilişkin dinlerden gelen ne kadar ulvi mesaj varsa da bu kolay olmuyor. Ayrıca maalesef artık hayatımızı, toplumun hayatını sadece sadece din düzenlemiyor. Başka kanunlar var, yasalar var, gelenekler var, öğretiler var, sosyal yaşam var, sorunlar var; din bunların arasında, bazen de gerisinde kalabiliyor. Bazen din adına yanlış şeyler yapılabiliyor. Bunların hepsini yaşayabiliyoruz.

Onun için dinin o mesajlarını algılamak lazım, öne çıkartmak da lazım. Dinlerarası diyalog çabalarına destek vermek lazım. Bunların yapılması lazım ama asıl toplumun bilincine daha çocuk yaşta farklılıklarla beraber yaşadığımız ya da hep yaşayabileceğimizi aktarmak gerekir. Bugün Pendik'te dinsel farklılık olmayabilir ama yarın Türkiye Avrupa Birliği'ne girdiği zaman Pendik, mesela İtalyanlar, Almanlar için de bir turizm merkezi olabilir; Pendik marinasına ve sahillerine yatlarıyla gelip demir atabilirler. Pendik bir anda çokkültürlülüğü, farklılıkları gündelik hayatının içinde bulabilir.

Bir keresinde şaka olsun diye bir yerde söylemiştim, burada yine tekrarlayayım. Şu azınlıklarınızın kıymetini vallahi hiç bilmediniz yani. Bari bundan sonra bilin de bizimle beraber farklılıklarla birarada yaşamayı iyi öğrenin. Yarın öbür gün Avrupa Birliği'ne girerseniz elin elli tane gavuru ile beraber yaşayacaksınız. Şimdi bizimki bir antrenman süreci olsun değil mi yani?

Şaka bir yana, bunu geliştirmek lazım. Bu elbette bir süreç. Bugünden yarına bunu değiştirmek mümkün değil. Çokkültürlülüğü bugün istedik, yarın kurduk, böyle olmaz. Bu iş bir üretim süresi ister. Çocuk yaştan başlayarak büyük yaşlara kadar kafaların, zihniyetin, bilincin değişmesi gerekir. Öğrenmek, denemek, yaşamak lazımdır; bunları yapmak gerekir. Burada bence en önemli görev belediyelere düşüyor. Çünkü inşallah yasa değişirse belediyelere daha fazla görev ve sorumluluk düşecektir. Sağolsunlar, Şişli’de olsun, Beyoğlu’nda olsun, Fatih’te olsun, Adalar’da olsun son zamanlarda İstanbul’daki belediyeler çokkültürlülük anlayışı içerisinde. Kilise, cami ayırtetmeden yardıma koşuyorlar, çabalıyorlar. İşte bunu geliştirmek lazım.

Hocamın belirttiği şey doğrudur. Avrupa Birliği gerçekten çokkültürlülüğü yeni öğrenmeye başlıyor. Oysa biz geçmişte yaşadık. Ama şunu da kabul etmemiz lazım. Ligte geçmiş performansınız iyiydi diye sizi kimse şampiyon ilan etmiyor. Bugünkü performansınıza bakıyorlar. Dolayısıyla onlar şimdi çokkültürlülüğü öğrenmeye ve üretmeye doğru bir çaba içerisindeyken bizim onlardan geride kalmış olmamız ve onların içine girmek gibi bir çaba içerisinde olmamız akıl alacak bir şey değildir. Onların en büyük zenginliği, çokkültürlülüğü yaratmaya çalışan o değerler silsilesidir. Biz ise aralarına katılmak için neredeyse yalvarıyoruz. Oysa bu alanda büyük bir geleneğimiz var tecrübemiz var ve bu tecrübemizi tekrar hayata geçirmemiz lazımdır.

Yanlışlarımızın neler olduğunu sorgulamamız lazım. Neleri bir daha yapmamamız, neleri yapmamız lazım? Yani geçmişle, tarihle hesaplaşmadan da yol alamayız. Ben tarihteki hataların ve yanlışların çok önemli olduğunu düşünüyorum. İnanıyorum bu ülke, bu topraklar çokkültürlülüğü yeniden yaratabilecek birikime sahiptir.

Yalnız bir şey daha belirteyim. Ben İran’a gittim, Suriye’ye gittim. Eğer işi Müslümanlığın kendisine bırakırsanız o farklılıklar yaşayabilir; yani dinin kendi ulvi mekanizması içerisinde o çokkültürlülüğü barındırabilirsiniz. Nitekim Türkiye’nin burada kalkıp çok böbürlenmesine gerek yok. İran’da da bugün Ermeniler ya da Hıristiyanlar kendi alanları içerisinde özerk ve hoşgörü içerisinde yaşıyorlar; gittik gördük, gayet serbestler. Suriye’de de gördük aynı şeyi. Mısır’a gitseniz Mısır’da da böyle. Dolayısıyla meseleyi dine bırakarak, onun hoşgörü ortamına sığınarak belki buradan bir şey üretebiliriz. Fakat artık dinler devletleri idare edemeyeceği için devletlerin kendilerine çeki düzen vermesi gerekiyor.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Devletleri yönlendiren unsurlar arasında dinler de var ama.

Hırant Dink

Olabilir, ama devletten kastım devlet mekanizmasıdır. Devlet anlayışı ulusçuluk kavramına dayandırıldığından bu yana çokkültürlülük bir sorun olarak ülkelerin başındadır.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Haklısınız, Westfalya barışından sonra ortaya çıktı bu sorunlar.

Hırant Dink

Bütün bunların hepsi buradan çıktı. Fakat şimdi Avrupa Birliği'ne bakarsanız artık sınırlarını açtıklarını görürsünüz. Milliyetçiliklerini ellerinden geldiği kadar törpülemeye ve çokkültürlülüğün kaynakları olan dinsel uygarlıkların herbirine kucak açmaya çalışıyorlar. Aralarında 3 milyon Müslüman var ve onlarla birarada nasıl yaşayacaklarının yolunu bulmak için kıvranıyorlar. Onların da başörtüsü problemi var, türban sorunu var, şu var bu var, ama göreceksiniz hiç de gayri insani ve adaletsiz bir çözüm bulmayacaklar. Sonuçta gerçekten birarada yaşamaya yakışacak bir çözüm bulacaklar. Biz de bunu bulabiliriz, yaratabiliriz diye düşünüyorum. Ama unutmamak gerekir ki bunun için özel çaba gerekiyor. Teşekkür ederim.

Kenan Çamurcu

Biz teşekkür ederiz. Zeki Bey, siz sorunları aşmak için neler öneriyorsunuz. Bir yerel yönetim olan belediyeler bu sorunların aşılmasına nasıl katkıda bulunabilir, yardımcı olabilir, önerileriniz nelerdir?

Zeki Basetmir

Evet şimdi biraz önce Sayın Başkan'ımın dediği gibi yerel yönetimler bu konularda neler yapabilir. Yani kendileri, kent yönetimi olarak, belediyeler olarak ne gibi katkılar yapılabilir dedi.

Mesela Pendik'ten bahsediyorsak ilçede yaşayanları burada bahsini ettiğimiz farklı kültür ve dinlerden haberar etmenin etkinliklerini uygulayabiliriz.

Çokkültürlülük kültürü ille de burada farklı dinlerden insanların yaşamasıyla kurulacak bir şey değildir. Farklı hiçkimse bulunmasa da o farklılığı Pendiklilere, ya da başka yerlerdeki insanımıza göstermeliyiz. Müzik bu konuda en iyi yollardan biridir diye düşünüyorum.

Mesela Ermeni korosu davet edilip bir Ermeni gecesi yapılabilir. Süryaniler veya Musevilerin dini müzikleri tanıtılabilir. Yerel yönetimlerde danışman olarak mesela bir Ermeni, Musevi, Rum alınabilir.

Bunlar, orada o cemaatlerden insanlar varsa bir renklilik ve buradaki yaşam şeklinde de bazı değişikliklere ve yakınlaşmalara yolaçabilirler. Zaten Sayın Hocam'ın da dediği gibi çok renklilikten gelen bir toplumuz. Osmanlı döneminde bu renkler vardı. Halen de var. O renklerin kıymeti yeterince bilinmediği için tabii zaman içinde sayıları azalmış ama bugün tekrar o değerleri yine kazanabiliriz. Hiçbir şey için hiçbir zaman geç kalınmış değildir. Bu konuda benim görüşüm bu. Çokkültürlülüğü yaymak ve çeşitlendirmek istiyorsak böyle adımlar atılabilir.

Diğer yandan biraz önce değinmiş olduğum eğitim faktörünü ciddiye almalıyız. İnsanlarımıza hepimizin kardeş olduğunu, bu topraklarda binlerce yıldan beri beraberce yaşadığımızı ilkokul sıralarında öğretmemiz lazım. İlkokul sıralarında bir Ermeni'nin, bir Yahudi'nin, bir Süryani'nin de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğunu, kendileri ile kardeş olduğumuzu, aynı değerleri yaşattıklarını, aynı vatan sevgisini taşıdıklarını izah etmek gerekir. Bunları yaparsak zaten çok fazla uğraş vermeye gerek kalmayacaktır. O kültürler zaten kendi arasında o çocuklar sayesinde filizlenecektir ve o zaman biz büyüklerin buralarda konuşmasına dahi hiç gerek kalmayacaktır.

Ağaç yaşken eğilir. Verilen kültür -biraz önce arkadaşımın da dediği gibi- tek tip insan yaratma kültürü olmaktan çıkmalıdır. Yerel yönetimler eğitim müfredatı konusunda kanun yapamazlar tabii ki, bunu hükümetlerimiz, Ankara'daki kanun koyucular yapacaktır. Ankara bu konuda adım atarsa onların ışığında bu işler daha hızlı ve daha çabuk olur. Yerel yönetimlerin önü açılırsa onlar da çeşitli yayınlar ve kültürel hizmetlerle farklı kültürler arasında kardeşlik oluşmasına yardımcı olabilirler.

Bu topraklarda yaşayan insanların kardeş olarak sevgi ve gönül birliği içinde yaşadıklarına herşeyden önce insanlarımızın inanması gerekiyor. Bu inancı nasıl verebiliriz? İşte bence en başta eğitim geliyor. Ondan sonra da bu gibi toplantıların sık sık yapılması gerekiyor. Nitekim bu diyalog toplantıları son 6-7 yıldan beri epey artmış bulunuyor. Üst seviyede büyük bir anlaşma ve beraberlik var. Bilhassa dini liderler arasında bu tür toplantılar sık sık yapılıyor. Ramazan aylarında bütün dini liderler aşağı yukarı 20-25 gün birlikte oluyor ve bu tür toplantılar düzenliyorlar. Onlar birliği, beraberliği, yani dinler arasında diyalogu çok iyi gerçekleştiriyorlar, ama işte bunu halka yaymak lazımdır. Bu nasıl yapılır? İşte bu atölye çalışması ve benzeri buluşmalarla olabilir. Nitekim değerli Başkanım da bu konuda çok güzel bir toplantı yaptı ve bugün bunu tartışıyoruz.

Hırant Dink

Arkadaşlardan özür dileyerek araya gireceğim. Başkanımıza Pendik'le ilgili bir öneride bulunacağım. Pendik'teki en önemli farklılık Boşnak göçmenlerdir.

Bu kültürü bütün İstanbul'a, bütün kentlilere, bütün Türkiye'ye tanıtmak üzere öne çıkartırsanız; onların varlığını ve kültürünü, burada birarada yaşama tecrübenizi; onların kendi kültürel yaşam alanlarını sürekli yansıtacak bir çaba içerisinde olursanız bence en büyük hizmetlerden birini yaparsınız.

Erol Kaya

Hırant Bey'in araya girmesini fırsat bilerek bu konudaki kanaatimi aktarayım. Türkiye'de siyasi, hukuki, psikolojik, ahlaki ve kültürel zeminin şu anda buna uygun olduğunu düşünüyorum. Özellikle kültürel ve toplumsal bir problemimiz olduğunu da zannetmiyorum.

Yerel yönetim olarak ben 10 yıldır burada belediye başkanlığı yapıyorum ve bu 10 yıllık süreç içerisinde ülkemizin aynı din mensubu olan kültürel farklılıklarını yaşatmaya çalıştık. Mesela her yıl festival düzenliyoruz veya Ramazan ayında programlar yapıyoruz.

Bu programlar içerisinde mutlaka bir geceyi Boşnaklara ayırıyoruz. Kendileri herşeyi kendi kültürlerine uygun olarak düzenliyorlar. Yani o gece tamamen sanatçılarıyla, müziğiyle, folkloruyla, yemekleriyle ve dizaynı ile hepsi onlara ait oluyor. Ya da Karadenizliler veya bir başka bir kültür için de aynı şeyleri yapıyoruz. Bunun yeterli olduğunu iddia etmiyorum tabii ki. Aslında benim aradığım şu: insanımızın kentlere karşı bilincini ve sahiplenmesini güçlendirmek istiyorsak onların varlıklarına alan açmamız ve bunu zenginleştirmemiz gerekiyor. Bu anlamda yaptıklarımızın yeterli olup olmadığı tartışılabilir. Çünkü birey olarak da hepimizin kendi alanında bu konuda eksiklerimiz mutlaka vardır. Yapılabilecekler elbette çoktur.

İstanbul kültürel zenginliği açısından çok önemli bir kenttir. Bu tarihi mirasın ve dini zenginliklerin tanıtılabilmesi için yaptıklarımız yeterli değildir. Hatta bu zenginliğin takdim edilememiş olduğunu bile söyleyebiliriz. Portekiz'deki 8 bin nüfuslu küçük Fatıma kasabasına yılda 5-6 milyon turist geliyor. Fakat biz İstanbul'un zenginliğini, güzelliğini ve bu birlikteliğimizi iyi sunamadığımızdan düşük oranlarda ziyaretçi ile yetinmek zorunda kalıyoruz. Burada yerel yönetimiyle, merkezi yönetimiyle hepimizin kusuru olduğunu düşünüyorum. Yani bu kadar zengin kültürel ve tarihi mirasa sahip İstanbul'a bir başka ülkeden yeterli sayıda turist neden gelmiyor, niye tanıtamıyoruz, mutlaka eksiklerimiz vardır. Bu zenginliklerimizi yöneticilerimize hatırlatmak gerekir. Bu ve benzeri toplantıların perspektifi de bu olmalıdır.

Kenan Çamurcu

Toplantımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Son sözü Bekir Karlığa Hocamıza vereceğim. Buyun efendim.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Efendim çok kültürlülüğünün temeli çoğulluğa, çokluğa dayanıyor. Çokluk da ister istemez öteki sorunları gündeme getiriyor. Ben ve öteki. Birçokları “öteki” deme diyorlar ama bu eşyanın tabiatına aykırıdır. Bir subje, bir de obje var. Bir ben varım, bir de benim dışımdakiler. Evet, insanları ötekileştirmekten kaçınmalıyız ama nesnel olarak öteki bulunduğunu da kabul etmemiz lazımdır. Önemli olan ötekini kabul edebilmektir.

Çokkültürlü olabilmek ve çokkültürlü yaşama geçilebilmesi için tarafların birbirleri ile ilişkilerini belirli ilkeler bazında güçlendirmesi gerekmektedir. Bu karşılıklı ilişki bize diyalogu getirir. Bir diyalogun gerçekleşebilmesi için ve gerçek anlamda diyalog olabilmesi için buna göre 5 ayrı safhası vardır. Bu 5 ayrı safhayı bilmeliyiz, değerlendirmeliyiz ona göre bunu topluma yansıtmanın yollarını bulmalıyız. Az önce söyledim, geçmişte atalarımız, gerek Osmanlılar gerek diğerleri, bu safhaları birer birer yaşama geçirerek söylemleri, ilkeleri ve uygulamaları geliştirmişlerdir.

Birincisi, bilmektir. Çokkültürlülüğün temel unsurlarından bir tanesi bilmektir. Cehalet herşeyin başıdır. Her kötülüğün başıdır. Bir taraf bir tarafı bildiği zaman onun hakkında fiksiyonlar üretir, düşmanlıklar ortaya çıkar, kavgalar, çatışmalar ortaya çıkar.

İkincisi, doğru bilmek gerekir. Doğru bilgi nedir? Tarafların kendilerini ortaya koyduğu şekilde bilmektir. Yani mesela Ermeni’yi nasıl bilmem gerekiyor. Tarihinde düşmanlıkları olmuş, çatışmaları olmuş, yahut şu olmuş, bu olmuş. Ben Ermeniye böyle bilmek yerine bir Ermeni kendini nasıl tanımlıyor ise onu öylece bilmeliyim. Doğru, kaynağından ve objektif bilgiye ulaşmamız lazım. Birinci aşama bilme aşamasıdır, bu çok önemlidir. Şimdi bakıyoruz, Müslümanlar çokkültürlülüğün yaşadığı dönemde bilgi olgusuna çok iyi aşınadır. İkinci aşama ise tanımak lazımdır. Tanımak, bilgideki insanın konuşması, tavırlarının arkasındaki anlamları yakalama imkanını verir. Tanımak için ne yapılabilir? İşte bizim şu anda yaptığımız gibi biraraya gelerek ortak kulüpler, ortak toplantılar, ortak yaşam alanları oluşturmak zorundayız.

Üçüncüsü, anlamaktır. Yani insanlar hakkında bilgi sahibi olabilirim, onları tanıyabilirim, ama onu anlayabiliyor muyum? Mesela Hırant Bey’i tanyorum ama onu anlayabiliyor muyum? Onu anlayabilmem için onun değerlerinin ne olduğunu, o değerlerin ne anlama geldiğini, mimiklerinin ne anlama geldiğini bir yerde ciddi sıkıntıları dile getirdiğinde anlayabilmem lazım.

Dördüncüsü, anlamamanın ötesine geçerek kabul etme merhalesidir. Ötekini olduğu gibi kabul etmek gerekir.

Hıristiyanı, Hıristiyanlığı nasıl algılıyorsa öylece kabul etmek ve o haliyle onunla beraber bulunmanın yollarını bulmak zorundayız.

Beşincisi ise bu kabulün sonucunda birlikte yaşamayı başarmaktır. Bu da çokkültürlülüğün son safhasıdır. Birlikte, birarada yaşamak aslında bu söylediğimiz dört merhaleyi de içeriyor. Yoksa aynı mahallede otursunuz ama birbirinize selam vermezsiniz.

Şimdi bu beş aşamadan geçmeyen çokkültürlülük kalıcı olmaz. Bunun çok örneklerini verebiliriz ama ben iki örnek vererek konuyu toparlamak istiyorum. Hepimiz içinden geçtiği Mahmutpaşa çarşısı vardır bilirsiniz. İstanbul'da günlük hayatın en çok geçtiği yerlerin biri olan bu çarşıya ismine veren Mahmutpaşa'yı tanıyor muyuz? Çoğumuz bilmiyoruz. Camisi var, hamamı var, medresesi var, tekkesi var. Mahmutpaşa, Fatih'in vezirlerinden birisidir. Rum ya da Ermeni dönmesidir. Mahmutpaşa, Fatih'in bilimsel bilgilerini sağlayan kişilerdendir. Sayın Başkan, Fatih de tıpkı sizin yaptığınız gibi bilgileri biraraya getirir ve böyle toplantılar düzenledi. Diğer belediye başkanlarının da bunu iyi bilmeleri lazım. Ancak böyle olursa kültürümüzün altyapılarını iyi oluşturabiliriz. Fatih kendi devrinde gerek Müslümanlarla gerekse Hıristiyanlarla seçkin insanları toplayarak bilimsel toplantılar yapıyordu. Fatih zaman zaman aralarında hakem oluyordu.

Din felsefe konusunda bunu yapmıştır. Kalam konularında, fıkıh konularında, pek çok konularda yapmıştır. İşte bu toplantılarda Mahmutpaşa hazır bulunuyordu. Fakat o tartışmalara katılmazdı, katılma hakkı da yoktu. Bir seferinde katılmak istedi, Fatih onu azarladı. Dedi ki, "burası ilim meclisidir. Sen sadece ilim meclisinin zabtını tutar ve durumunu değerlendirirsin, ama katılamazsın."

Mahmutpaşa Hıristiyanlar arasında da toplantılar düzenledi. Patrik Gennadius'u çağırdı. Ayrıca Amoritzes'i davet etti. Bu zat, Mahmutpaşa'nın teyzesinin oğludur. Amoritzes Bizans'ın son günlerinde Bizans'ta hayatın çok zorlaştığı ve Bizans'ın düşmek üzere olduğunu anladığı zaman İtalya'ya gitti. İtalya'da Yunan edebiyatını, Bizans edebiyatını yaymaya çalıştı. Kendisi İtalyan Rönesansının kurucularındandır.

Fetihten sonra İstanbul'a çağrılmış, Hıristiyanlık ve diğer dünya kültürleriyle ilgili konularda Fatih'in danışmanı olmuştur. Zeyrek Camisindeki tartışmalarda Amoritzes, Gennadius ve Fatih biraraya gelip tartışmalar yaparlardı. Hatta Fatih, Hıristiyanların mezhepleri arasındaki ihtilafların nasıl çözülebileceğinin yollarını bile aradı. Amoritzes dininden dönmemiştir, yine kilisesine gitmiştir, yine aynı dine mensuptur.

Şimdi bu tecrübe, sadece devletin üst kademesinde olan bir tecrübe değil, Anadolu'nun her tarafında halk arasında yaşanan bir şeydi. Bu tecrübeye çoğu kere din adamları da rol almışlardır.

Anadolu'da 1800'lere kadar mesela benim yaşadığım Adıyaman'ın Besli kazası Türklerin, Kürtlerin, Süryanilerin ve Ermenilerin birarada yaşadığı bir yerdi. Ninem, komşusu Bedros'un - Petrus diyemezdi- karısıyla nasıl iyi komşulukları olduğunu, onlarla ne kadar iyi ilişkiler içinde olduklarını anlatırdı. Ondan öğrendiği yemeği, baktığı çocuğu, kimi emzirdiğini öyle güzel anlatırdı ki. Bunlar 1914 ya da öncesi döneme ait bir olaylardır. İşte Osmanlı toplumunda bunlar ülkenin genelinde yaşanan şeylerdi. Osmanlı toplumu, İslam bilginlerinin o günkü anlayış içerisinde teba-yı sadıka dedikleri Süryaniler, Ermeniler, Rumlar ve diğer azınlıklarla et kemik gibi iç içe girmişti. Fakat sonrasında biraz da dış etkilerle hoş olmayan olaylar yaşadık ve toplumdaki bu çokkültürlü hoşgörü kırıldı.

Bunu Fransa'da kaldığım yıllarda bir olay dolayısıyla daha iyi anladım. Üniversitenin misafirhanesinin yönetici Ermeni bir hanımdı. Sohbetlerimiz sırasında ilginç bir şey söyledi. Dedi ki, "Aslında biz Türklerle çok iyiydik. Bizi Fransızlar böyle yaptı." "Nasıl yani?" dediğimde şöyle cevap verdi: "Geldiler sizi Hıristiyan yapmaya çalıştılar. Hıristiyan yapamayınca tuttular bu sefer bizi Katolik yapmaya çalıştılar. Ondan sonra sizinle bizim aramızı açtılar. Birbirimize düştük." Yani benim biraz önce söylemiş olduğum sömürgecilik olgusunu orada dile getirdi. 1850'lere bu toplum bunu en mükemmel şekilde yaşamıştı. Bu yaşam tarzı 1950-60'lara kadar da İstanbul'un büyük bölümünde vardı.

Kapalıçarşı da kuyumcu bir arkadaşım var. Çırakken Ermeni ustası Ramazan'da onların bulunduğu yerde yemek yemezmiş. Epey zaman sonra kendisi iş sahibi olunca hacca gitmek istemiş. Önce gidip ustasının elini öpmüş, o da arkadaşımın gözlerinden öpmüş, ondan sonra hacca gitmiş. Ermeni ustası, eski çırağının bu davranışı karşısında "Ne mutlu bana, böyle senin gibi bir çırak yetiştirmişim" demiş. Bu ve benzeri olayların sayısı arttırılabilir. Pekçok kişinin hayatında böyle çokkültürlü anılar vardır.

Toplumun bünyesinde, yapısında çok kültürlülük yaşama geçirilmiş halde var. Fakat batı kültürünün etkisiyle kendi kültürümüze hor bakıp küçümsemiz sonucu bu değerlerimizi yitirdik. Yitirdik ama tekrar kazanılmaz demek değildir. İki taraf da hatalar yapmış olabilir. Üç taraf da hatalar yapmış olabilir. Hatadan dönmek ve bu kültürü yeniden ihya etmek lazımdır. Nitekim Ramazanlarda görüyoruz. Ermeni Patriği de iftar veriyor. Yahudi Hahamı da iftar veriyor. Başlangıçta biz bunları teşvik ettiğimiz zaman insanlar bize çok kızdılar.

“Bunu neden yapıyorsunuz; bunlar İslam’ı yok edecekler. Nasıl olur da bir Müslüman bir Hıristiyan’ın iftarına gider, ya da bir Hıristiyan nasıl iftara çağrılır” dediler. Onların anlamadıkları, diyalog ve birlikte yaşama bu şekilde başlar, oradan topluma böyle yayılır.

Bizden geride olan Avrupa bu konuda elbette bizi geçmiştir. Gerçekten başarılı örnekler vermeye çalışıyorlar. Onun için oradaki 3 milyon vatandaşımız Türkiye’ye dönmüyor. Çünkü orada sadece refah değil, aynı zamanda özgürlük ortamı da buluyorlar. İsteddiği gibi davranma ortamı var.

Sonuç itibariyle, bana göre belediyelerimiz tarihimizde varolan ve gerçekten de mükemmel örneklerini sergilediğimiz bu anlayışı bugün yeniden hayata geçirmede önemli katkılar sağlayabilirler. Toplumumuzda bu yönde bir dini, tarihsel ve ahlaki motivasyon mevcuttur. Eskiden gittiğimiz Ermeni, Rum lokantalarını bir bir kaybetmeye başlayınca azınlıkların kıymetini bilmeye başladık.

Hırant Dink

İşte sayımız azaldıkça antikaya dönüyoruz, değerimiz artıyor diyeyim, ortam biraz gevşesin. Şaka bir yana, Hocam’ın söylediklerine aynen katılıyorum. Çokkültürlülüğün hayatımızdan çıkmasında hata tek taraflı değildir, iki taraflıdır. Osmanlı’nın çöküş ve dağılma sürecindeki o sıkıntılar ister istemez Cumhuriyet dönemindeki ortamı doğurmuştur. O ortam için gerekçe oluşturmuştur. Biraz da bu korkularında haklıydılar, çünkü yakın zamanlara kadar kendi içine kapanmış bir ülke idik. Dışımızdaki dünyayla fazla temas halinde değildik. Ama bugün çok şükür işleyen bir demokrasi ortamındayız. Bu objektif doğrulara rağmen o dönemde olanları haklı görmemek gerekir.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Tabii ki haklı görmüyorum, haklı olduğunu söylemiyorum. Bir arka planı var, o arka planın süreci olarak algılıyorum.

Bana göre de çözüm, demokrasimizi geliştirmektedir. Bu noktada yerel yönetimlere çok önemli görevler düşüyor. Demokrasiyi ve özgürlükleri geliştirmek öncelikle yerel yönetimlerin yükümlülüğüdür. Herşeyden önce referanslarımızı doğru koymalıyız. Halen toplumun büyük bir kesimi için bağlayıcı olan Kur’an’ın yasaları, Peygamberin uygulamaları ve Müslümanların örnek saydığı kişilerin uygulamaları bizim için referanstır. Bu referanslarda da çokkültürlülüğün temelleri mevcuttur. Demokratik hayat içinde bu referanslar toplumu motive etmek için oldukça teşvik edicidir.

Demokratik hayat geliştikçe, özgürleşme arttıkça ve hepsinden daha önemlisi Avrupa'ya entegre oldukça bu sorun kendiliğinden çözülecektir. Nitekim son bir sene içerisinde Kopenhag Kriterleri doğrultusunda alınan kararlar Türkiye için hayal bile edilemeyecek kararlardır. Bunlar yeterli değil elbette ama bir başlangıçtır, bunun üzerine devam edilecek demektir.

Hırant Dink

Hocamın görüşlerinin %99'una katılıyorum. Sadece cumhuriyet dönemindeki o refleksleri haklı göstermemek gerektiğini tekrar hatırlatmak istiyorum. Cumhuriyet döneminde olanları gerçekten anlayışla karşılamamak lazım. Kaldı ki I. Dünya Savaşı sırasında olanları, 1915'lerde olanları bugün tartışmamız zaten o kadar da kolay değil, çünkü bilgi kirliliği var. Karşılıklı bir alternatif tarih okumamız yok. Onun için doğru dürüst tartışamayacaksa böyle konuları hiç tartışmamak belki de daha iyidir.

Cumhuriyet dönemi hepimizin beraber yaşadığı bir süreçti. Fakat bu konudaki tavırlar nedeniyle azınlıklara verilen değeri biz azınlık psikolojisiyle yanlış anlıyoruz. Onu bir tür çoğunluğun hobisi olarak görüyoruz. Öyleyse doğru soruları sormaktan da çekinmemeliyiz. Lokantalarını, komşuluklarını yadettiğimiz bu insanların ülkeyi neden terkettikleri sorusunu sormaktan çekinmemeliyiz. Eğer bu azınlıkların neden azaldıkları sorusunun cevabını aramayacaksa o zaman o anımsama nostaljik bir hobiden ileriye gitmiyor. Kusura bakmayın ama insanlar türü azalan hayvanları da çok seviyorlar ve onları koruma altına almaya çalışıyorlar. Bazen öyle de hissediyoruz kendimizi. Bu sorgulama ve empatiyi görmemiz lazım. Çünkü sorgulama demokratikleşmenin ta kendisidir. Sorgulamaya başlandığı nokta zaten empatinin başladığı noktadır ve yeterlidir.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Sözünü ettiğiniz azınlık psikolojisini Paris'te yaşadım. Kaldığım yerin yanındaki yurt Ermeni yurduydü ve ben önünden geçemezdim. Çünkü oradaki Ermeniler bir Türk gördükleri zaman ya dövüyorlardı, ya da bıçaklıyorlardı.

Hırant Dink

Size ilginç bir şey anlatayım. Bu yaz başında Ermenistan'da Ermeni spor olimpiyatı yapıldı. Dünyanın her tarafından Ermeni gençleri olimpiyatlara katılmak üzere Ermenistan'a gittiler. Türkiye'den bizim gençlerimiz gitti. Spor müsabakaları sırasında sporcular arasında biraz hır güş yaşandı.

İstanbul takımına Türkleşmiş Ermeniler diyerek saldırıldı. Azınlık psikolojisi dediğimiz böyle bir şey işte. Dışarıdaki Ermeniler sizi Türk görüyor, buradaki Türkler sizi öteki olarak görüyor. Süryanileri çok iyi anlayan bir insanım. Biraz önce denildi ya iki arada bir derede kalmışız diye. Gerçi kusur onlarda da var. Mesela onlar benim gibi seslerini yükseltmiyorlar. Zeki Bey kendisi de söyledi; hak talebinde daha suskun, daha uysallar. Neticede iki arada bir derede kalma hali biz Ermeniler için de geçerli. Bari Türkiye’de bu muameleyle karşılaşmayalım diyorum.

Zeki Basetmir

Varlık vergisi, 6-7 Eylül olayları ve daha adını anmak istemediğim birçok olay ve azınlıkların azaltılmasına yönelik bütün dayatmalar bakımından kusurlu bir geçmişimiz var.

CHP’nin tek parti döneminde genel kurulunda okunmuş ünlü bir 9. Raporu vardır. Bu raporda tek parti yönetimi azınlıkların nasıl azaltılacağını ele almıştır. Bunu hayata da geçirmişlerdir. Şimdi artık azınlıkların azaltılması değil, çoğaltılması noktasındayız.

Ne mutlu o Pendik’e ki yarın öbür gün 2-3 tane Ermeni aile gelir, burada yaşar ve buraya zenginlik katarsa. Şimdi artık farklılığı zenginlik sayıp onu çoğaltmanın yöntemini bulabilme aşamasındayız.

Bence kentlere böyle görevler düşüyor. Yani misafir etmek, davet edip kenti gezdirmek gibi. Mesela Ermeni Patriği’ni beraberindeki cemaati ile birlikte misafir edip gezdirmek ne kadar olumlu bir hava estirir. Aynı şekilde İstanbul’u gezdirmeliyiz. İstanbul’u tanımayan milyonlarca İstanbullu var .

Hırant Dink

Pendik’in bir lokantasına ben bir Ermeni olarak gidiyorsam yarın 10 tane Ermeni gelir. Boşnakların gecesine gelip katılabilmem, onu izleyebilmem ya da varsa Çerkezleri izleyebilmem çok önemli bir şeydir.

Erol Kaya

Düzenlediğimiz festivali izleyememiş olmanız gerçekten büyük eksiklik. Söylediklerinize aynen katılıyorum. Böyle alışverişler sayesinde toplumda hoşgörü, karşılıklı tanışma ve çokkültürlülük hakim hale gelecektir.

Prof. Dr. Bekir Karlığa

Cumhuriyet döneminin hatalarını hoşgördüğüm sanılmasın. Yanlış anlaşılacak istemem. Ben sadece savaş psikolojisinin ne demek olduğunu bilmemiz lazım geldiğini söyledim. Savaş yıllarının sıkıntılarını iyi bilmemiz lazım. Azınlık psikolojisinin de ne demek olduğunu bilmek lazım.

Ben Ermeni yurdunun önünden geçerken eşimle Türkçe konuşmıyordum. Burada da Ermeniler Ermenice konuşmıyor. Aynı şey. O gün fevkalade bir ortamda Ermeni'si de, Süryani'si de bundan sıkıntı çekti, Türk'ü de Kürd'ü de çekti. Ortada 150 yıllık bir birikim var.

Ben o neticeyi şuur altlarına yansıyan bir tavır olarak görüyorum. Elbette ki yapılan yanlışları hoş görmek meşru değil, ama anlamak da lazımdır. Çünkü İsmail Erez'di sanıyorum, bizim edebiyatçımızı öldürdükleri zaman benim orada duyduğum endişeyi de anlamak gerekir. Ermenilerin duyduğu endişeyi, Ermeniler Sait Halim Paşa'yı öldürdükleri zaman Türkler duymuştur. Toplumun sürüklendiği şizofreni halidir bu. Mümkün merteye bu ortamı yumuşatmak gerekir.

Zeki Basetmir

Aslında çokkültürlü yapıya uzaklardan örnekler aramamıza gerek yok. Mesela Mardin'de insanlar asırlarca içiçe çok uyumlu ve ahenk içinde yaşamışlardır. Bir sürü kötü olay olduğu zaman, hatta 1915 olaylarından bile Mardin daha az etkilenmiştir. Bunlar yeni bir Avrupa için dahi örnektir. Oradaki renklilik için Mardin bir model oluşturabilir.

Asırlar sonra hala Mardin örnek şehir olarak gösteriliyor. Oradaki birçok olay uyumu bozmadı. Tabii biraz önce arkadaşımızın dediği gibi Cumhuriyet tarihinde orada da bazı olaylar oldu. Son 15-20 yıl içinde yaşanan pekçok terör olayları insanların kaçmasına yolaçtı. Fakat herşeye rağmen Mardin'de ve İstanbul'da insanlar birarada yaşayabiliyorlar. Aynı apartmanda kapı komşusu olarak hayatlarını sürdürüyorlar. Burada yapılması gereken, bu gerçekliğin topluma yayılmasıdır. Bunun için de çocuk yaşlarda iyi eğitim verilerek tüm farklılıklarıyla herkesin bu vatanın evlatları olmasının anlatılması gerekmektedir. Herkese teşekkür ediyorum.

Erol Kaya

Bizi bugün şereflendiren değerli konuklarımıza çok teşekkür ediyorum. Tabii Pendik'in kültürel zenginliklerinden de ikramda bulunmak isterdik ama bu atölye çalışması kapsamında buna imkan bulamadık. İnşallah bu bir başlangıç olur.

Özellikle bir kent yöneticisi olarak kentimin yönetiminde sadece fiziki sorunlarla değil, burada yaşayan insanların sosyal, ahlaki, kültürel ve psikolojik problemleri ile de ilgilenmeye çalıştığımızı belirtmek isterim. Kültürel çoğulculuğu gündelik hayatın parçası yapmaya yönelik icraatlarımızda başarılı olduğumuzu gözlemliyorum; bundan büyük mutluluk duyuyorum. Umarım burada tartışma konusu yaptığımız çokkültürlülük kentlerimizin daha renkli, daha demokratik, daha çoğulcu bir kimlik kazanması yolunda geliştirilip yaygınlaştırılabilir.

Kenan Çamurcu

İstanbul'da birlikte yaşama tecrübesi; çokkültürlü dünya kentinde çoğulcu yaşam pratiği konulu atölye çalışmamız burada sona eriyor. Toplantıya katılan ve değerli katkılarını sunan tüm konuklarımıza teşekkür ediyoruz.

PENDİK TOPLANTILARI

DEMOKRATİKLEŞMENİN EŞİĞİ:
YEREL YÖNETİMLER VE KAMU REFORMU

AB ÜYELİK SÜRECİNDE MERKEZİYETÇİLİKTEN
YERELLEŞMEYE

KÜRESEL ŞEHİRLER YARIŞINDA İSTANBUL

İNSAN HAKLARI DUYARLILIĞI OLUŞTURMADA
YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ